

L'origen de l'edició de llibrets d'òpera a Girona

Una mostra de vitalitat cultural

Pels volts de la dècada del 1840 van aparèixer a Girona els primers llibrets operístics editats a la ciutat. Ens pot sobtar una iniciativa així en una ciutat amb una densitat de població baixa i on encara no existia l'actual Teatre Municipal. D'entrada, tinguem presents dues idees: ja fa temps que es reivindica que, malgrat la destrucció que van provocar els setges d'inicis del XIX, aquest segle va presentar força vitalitat a Girona. També cal considerar que eren pocs els espectacles i els entreteniments a l'abast del públic, i l'òpera n'era un dels més importants i populars d'aquell moment, particularment entre la burgesia i els sectors aristocràtics.

JOAN MANEL BARCELÓ SITJES > Text

El segle XIX va posar de moda l'edició de llibrets a tot Europa. N'hi ha alguns d'anteriors, però són realment escassos. Els grans promotors eren italians, com ara la cèlebre casa Ricordi de Milà, però en fructificaren arreu. Cap a la primera meitat del XIX a Espanya trobem ciutats com Madrid (I. Sancha), Barcelona (com ara Francesc Generas o Brusi), Cadis, Saragossa, València i Palma. A tot Europa, a les ciutats de cert ambient cultural hi havia una considerable publicació de *librettos*, més o menys extensos (un prototipus en seria un imprès de tapa en paper acolorit d'una extensió de trenta a vuitanta pàgines), amb la lletra del text cantat, cosa que possibilitava al públic poder seguir la trama dels espectacles operístics. Cal recordar que inclús amb una bona dicció és difícil seguir les lletres cantades. No són el mateix els llibrets que les partitures. Aquestes, amb les notacions musicals, eren documents

que sovint encara s'usaven en manuscrits que era costum de llogar i intercanviar d'un teatre a l'altre. Tampoc són el mateix que l'edició de l'argument sol, cosa que es feia en prospectes de petit format (sovint d'entre quatre i vuit pàgines), que oferien només un resum breu de la trama.

Recordem que Girona tenia un teatre abans que existís el que ara anomenem Municipal, aproximadament

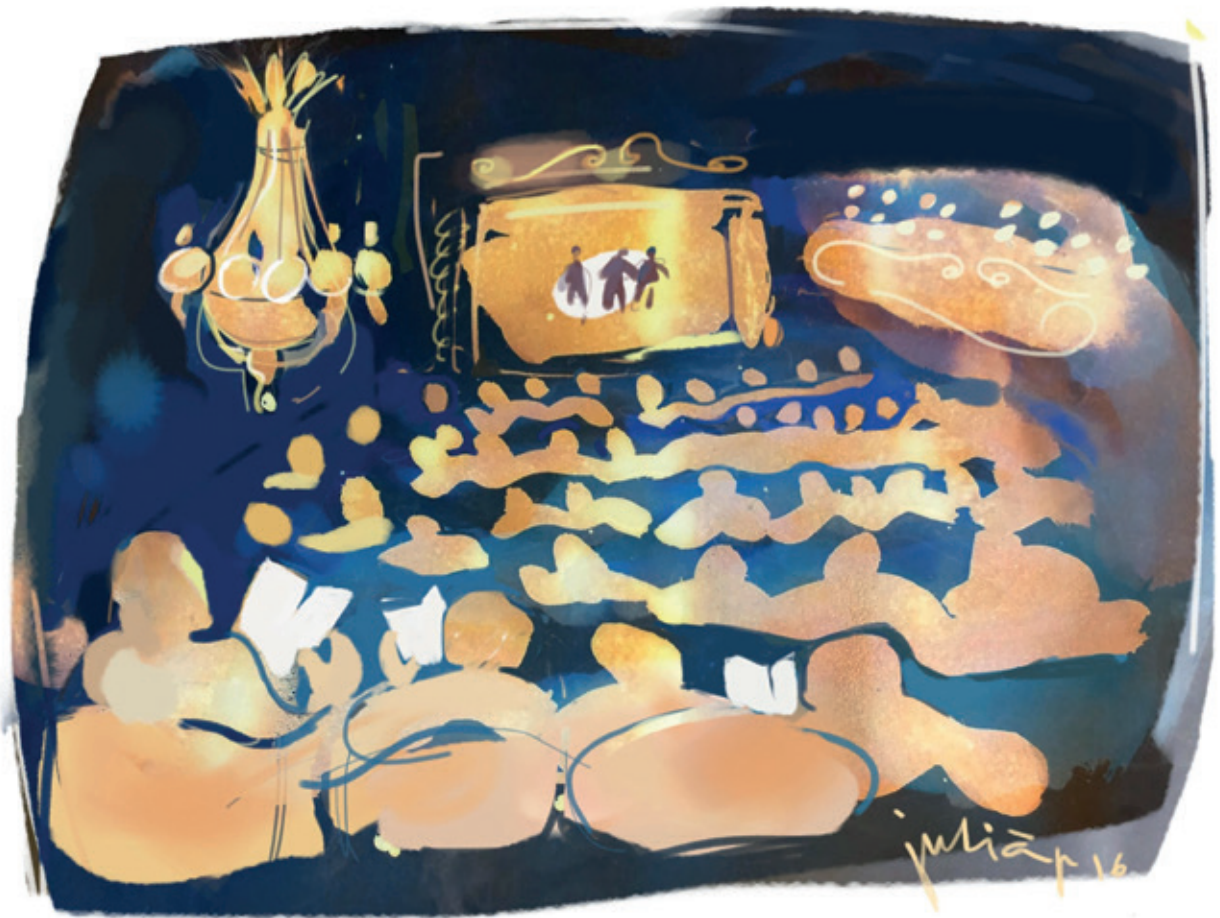
Girona tenia un teatre abans del Municipal, aproximadament al mateix lloc. Era l'anomenat Pallol, antic graner que s'havia anat condicionant progressivament, però sempre amb moltes limitacions

Col·lecció de J. M. Barceló

>> Imelda di Lambertazzi, llibret imprès a Barcelona per la vídua de Brusi el 1842, amb motiu de representar-se l'òpera a Girona.

al mateix lloc. Era l'anomenat Pallol, antic graner que s'havia anat condicionant progressivament, però sempre

>> El Pallol, de Julià Pascual Fortea (2016). El precedent del Teatre Municipal (després Teatre de la Reina i Teatre Principal). S'hi pot apreciar el llum central, del qual es guarda el disseny. També la consulta dels llibrets durant la funció gràcies al fet que no es deixaven les sales a les fosques.

amb moltes limitacions. Allà s'hi representaren sovint obres de teatre, així com tot tipus d'espectacles i balls. I força òperes. El lloc no reunia les condicions adients, sobretot per a les òperes, i d'aquí va néixer la necessitat de fer un pas més i construir un edifici adequat. Donat que s'hi representaven espectacles lírics, es va optar per un teatre *a la italiana*. Podríem dir que l'òpera no arribà a Girona gràcies al Municipal (Teatre de la Reina en va ser el primer nom), sinó que el Municipal fou creat i tingué un determinat format degut, en bona part, a l'òpera.

A Girona la impremta i llibreria de Joaquim Grases fou la primera a publicar llibrets operístics. L'establiment estava ubicat al número 12 de la plaça de la Constitució, actualment, plaça del Vi, davant de l'Ajuntament i del teatre. No és, doncs, estrany que la casa Grases edités bona part dels impresos relacionats amb el teatre gironí entre el 1833 i el 1857. A final dels anys quaranta la titularitat de la tipografia passà a la vídua de Grases. La propietària tenia el gironí nom de Narcisa. A partir del 1857 continuà amb

el negoci F. Dorca, el qual es proclamà *successor de Grases*. El nou propietari ja no va treure *librettos*. Evidentment, la interrupció de les edicions, després del 1850, no fou pas deguda al fet que l'afició operística decreixés a la ciutat. Hi farem referència més avall.

La funcionalitat que podrien tenir els llibrets operístics l'han explicada i contextualitzada per a Girona, molt bé, Costal, Gay i Rabaseda (2010:122): «El públic que podia comprar un llibret, que costava entre 3 i 5 rals, l'usava per entendre l'argument i els diàlegs de les representacions operís-

La impremta i llibreria de Joaquim Grases fou la primera a publicar llibrets operístics. Estava ubicada a la plaça de la Constitució, actual plaça del Vi, davant de l'Ajuntament i del teatre

tiques [...] més o menys de la mateixa manera que avui dia els subtítols faciliten la lectura d'una posada en escena. [...] cal tenir present que en aquells anys els teatres no tancaven els llums durant les representacions. Per exemple, al Teatre del Pallol hi havia un llum d'aranya al centre de la sala. En començar una funció el feien pujar: [...] no hi havia penombra a la sala. I per això el públic podia seguir l'acció dramàtica, si volia, amb el llibret».

Costal i d'altres, en l'obra citada, ja han fet una petita descripció dels llibrets. Afegirem aquí alguns comentaris. Els llibrets es podien adquirir a la mateixa editora i llibreria Grases (situada, recordem-ho, davant del teatre) o en el mateix teatre. En un llibret del 1847 consta que l'imprès tenia el preu de tres rals. Gràcies a la col·lecció de l'Arxiu Diocesà de Girona sabem el nom d'un dels compradors de llibrets: el doctor gironí Josep Porcalla i Diomer (metge apreciat per l'estudi que feu del còlera que es patí en aquestes contrades el 1854); sabem el nom perquè en el llibret d'*Attila* [sic] de Verdi, imprès per la vídua Grases el 1850, hi

>> L'elisir d'amore, de Donizetti, en la impressió de Joaquim Grases, a Girona, el juliol del 1847.

figura l'exlibris de l'antic propietari. És significatiu que el mateix Porcalla posseís un altre opuscle operístic: el segon va ser imprès a Barcelona per la casa Gorchs (es tracta d'un llibret de *Lucresia Borgia* de l'any 1857).

Malauradament, no tots els opuscles dels quals tenim notícia que s'imprimiren han perdurat. En sabem el títol de prop d'una vintena. I deia l'erudit gironí Girbal que eren més nombrosos. Se n'han conservat prop d'una dotzena. Quasi tot eren òperes italianes, amb una o dues excepcions gironines cap al final. Més de la meitat de les conservades tenien el text només en italià (seguint així el costum barceloní, que contrastava amb la sistemàtica traducció paral·lela al castellà que es publicava a la resta de l'Estat). Sembla que a Barcelona, a la primera meitat del segle XIX, hi va haver una important colònia d'italians relacionats amb l'òpera, cosa que explica en part la tendència italianitzant. S'arribava al punt de posar en italià el nom de músics, cantants i impressors catalans, com passa en diversos dels llibrets del gironí Grases (ell mateix signava en alguna ocasió *Joacchino* per Joaquim). Sabem, per exemple, que el 1845 arribà a Barcelona Temistocle

Solera, el cèlebre llibretista del *Nabucco* de Verdi, diuen que emigrat a la Ciutat Comtal seguint una cantant que s'hi havia desplaçat amb la seva companyia. Doncs bé, a Girona hi ha dos títols de llibrets que van ser escrits per Solera: *Nabucco* (1846) i *Attila* (1850). Això no vol dir que el llibretista triés directament Girona, però hi ha indicis que assolí un cert protagonisme a nostre país. Pel que fa als llibrets gironins, la majoria dels conservats tenen el text cantat i les acotacions de la

representació només en italià, tal com es feia sovint a Barcelona. Alguns, però, mostren en paral·lel el text en italià i en castellà. Un dels bilingües, el de *Saffo*, indica el nom del traductor al castellà: Pío del Castillo. El primer llibret gironí que coneixem, del 1839, recull l'òpera *Norma* de Bellini. Aquest i altres *libretos* eren editats amb motiu de ser representada l'obra al teatre de la ciutat. Es constata un cert domini de les obres de Donizetti durant la primera meitat del XIX. A la segona meitat va ser Verdi el més representat entre nosaltres.

La competència barcelonina en la impressió dels llibrets d'òpera devia ser forta i pot ser una de les causes

que expliquin que es deixessin d'editar aquesta mena d'opuscles a Girona després del 1850. A títol d'exemple, citem el cas d'un llibret operístic editat a Barcelona per la tipografia Brusi el 1842, *Imelda di Lambertazzi*, de Donizetti. És curiós que l'impressor barceloní va imprimir el llibret amb motiu *da rappresentarsi* al teatre de Girona.

Acabarem la referència a la dècada editora de llibrets operístics a Girona constatant la impressió d'un *libretto* d'òpera d'un gironí. Ja abans s'havien escrit partitures d'òperes de músics relacionats amb la ciutat. Aquestes restaven manuscrites. Hi ha alguns llibrets anteriors d'oratoris (no representats), com ara *La bendición de Jacob*, imprès per Vicente Oliva, de Girona, el 1804. Però *Los pastorillos* podria ser el primer llibret d'òpera imprès a la ciutat. Amb la denominació *Los pastorillos: Opera semi-seria en tres actos*, el text íntegre fou estampat per la vídua Grases el 1850. La música és de Joan Carreras i Dagàs (amb text de Mena). El mateix imprès indica que l'obra va ser «representada por primera vez en el teatro de la inmortal Ciudad de Girona en la Pascua de Navidad de 1850». Per tant, no es tractava d'un oratori ni es va estrenar el 1860, com s'ha afirmat en algunes publicacions.

Hem constatat, doncs, com Girona va viure un brot força primerenc i considerable, tant en quantitat com en qualitat, en l'edició de llibrets operístics.

Joan Manel Barceló Sitjes

és pedagog i membre de l'Associació Amics de l'Òpera de Girona.

Per saber-ne més

COSTAL, A.; GAY, J.; RABASEDA, J. *La inauguració de Teatre Municipal de Girona l'any 1860: Òpera, espectacle, ciutat*. Girona: Ajuntament de Girona, 2010.

HEILBRON, Marc. «El libreto de ópera en España como fuente para el estudio de la práctica musical: Los libretos españoles de la primera mitad del siglo XIX». *Anuario Musical* [en línia]: [Madrid], n. 68 (2013). <<http://anuariomusical.revistas.csic.es/index.php/anuariomusical/article/view/156/157>> [Consulta: 26 setembre 2017].

SUBIRÀ, José. *Variadas versiones de libretos operísticos*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1973.